

ВПЛИВ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ НА СТРУКТУРУ ТА ДИНАМІКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

© 2017 РЕВЯКІН Г. В., ДОВГАЛЬ О. А.

УДК 339.56(339.5.053)

Ревякін Г. В., Довгаль О. А.

Вплив циклічності розвитку глобальної економічної системи на структуру та динаміку зовнішньої торгівлі України

Метою статті є дослідження структури та динаміки зовнішньої торгівлі України під впливом циклічності розвитку глобальної економічної системи. Проаналізовано причини переважання у структурі виробництва України товарів первинного сектора економіки, яке обумовлює відносно високу сезонну волатильність темпів економічного зростання. Сировинна спрямованість українського експорту пояснює нестійкість економіки України щодо коливань кон'юнктури на світових ринках. Критична залежність України від циклічних коливань глобальної економічної системи виявилася в 2009 р., коли несприятлива кон'юнктура світових цін на метали та сировинні товари призвела до різкого скорочення обсягів виробництва в національній економіці. Зроблено висновок, що можливими шляхами вирішення перерахованих проблем у національній економіці України є модернізація і реструктуризація промислового виробництва, зростання виробництва товарів для внутрішнього споживання, технологічне й організаційне оновлення основних засобів виробничих підприємств, а також переорієнтація промисловості України на виробництво товарів із більш високим ступенем обробки нарівні зі збільшенням частки високотехнологічної продукції в сукупному експорті.

Ключові слова: циклічність глобального економічного розвитку, зовнішня торгівля, торговельний баланс, платіжний баланс, поточний рахунок.

Рис.: 7. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 12.

Ревякін Георгій Володимирович – аспірант, кафедра міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: gevlare@gmail.com

Довгаль Олена Андріївна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: e.a.dovgal@gmail.com

УДК 339.56(339.5.053)

UDC 339.56(339.5.053)

Ревякин Г. В., Довгаль Е. А. Влияние цикличности развития глобальной экономической системы на структуру и динамику внешней торговли Украины

Revyakin G. V., Dovgal O. A. The Influence of Cyclicity of the Global Economic System Development on the Structure and Dynamics of Ukraine's Foreign Trade

Целью статьи является исследование структуры и динамики внешней торговли Украины под влиянием цикличности развития глобальной экономической системы. Проанализированы причины преобладания в структуре производства Украины товаров первичного сектора экономики, которое обуславливает относительно высокую сезонную волатильность темпов экономического роста. Сырьевая направленность украинского экспорта объясняет неустойчивость экономики Украины по отношению к колебаниям конъюнктуры на мировых рынках. Критическая зависимость Украины от циклических колебаний глобальной экономической системы сказалась в 2009 г., когда неблагоприятная конъюнктура мировых цен на металлы и сырьевые товары привела к резкому сокращению объемов производства в национальной экономике. Сделан вывод, что возможными путями решения перечисленных проблем в национальной экономике Украины является модернизация и реструктуризация промышленного производства, рост производства товаров для внутреннего потребления, технологическое и организационное обновление основных средств производственных предприятий, а также переориентация промышленности Украины на производство товаров с более высокой степенью обработки наравне с увеличением доли высокотехнологичной продукции в совокупном экспорте.

Ключевые слова: цикличность глобального экономического развития, внешняя торговля, торговый баланс, платежный баланс, текущий счет.

Рис.: 7. **Табл.:** 1. **Библ.:** 12.

Ревякин Георгий Владимирович – аспирант, кафедра международных экономических отношений, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

The aim of the article is to study the structure and dynamics of Ukraine's foreign trade under the influence of cyclicity of the global economic system development. There analyzed reasons for the predominance of primary sector goods in the structure of Ukraine's production, which causes a relatively high seasonal volatility of the economic growth rates. The raw material orientation of Ukraine's exports explains the instability of the Ukrainian economy regarding the fluctuations of the world market conjuncture. Ukraine's critical dependence on the cyclical fluctuations of the global economic system manifested itself in 2009, when the adverse conjuncture of the world prices for metals and commodities led to a sharp decline in the production volumes in the national economy. It is concluded that the possible ways of solving the above problems in the national economy of Ukraine is the modernization and restructuring of industrial production, increase in the production volumes of goods for domestic consumption, technological and organizational renewal of the fixed assets of manufacturing enterprises, as well as reorientation of the Ukrainian industry to producing goods with a higher degree of processing along with increasing the share of high-tech products in the total exports.

Keywords: cyclicity of global economic development, foreign trade, trade balance, balance of payments, current account.

Fig.: 7. **Tbl.:** 1. **Bibl.:** 12.

Revyakin Georgiy V. – Postgraduate Student, Department of International Economic Relations, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: gevlare@gmail.com

Dovgal Olena A. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of International Economic Relations, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: e.a.dovgal@gmail.com

E-mail: gevlare@gmail.com

Довгаль Елена Андреевна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры международных экономических отношений, Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина (пл. Свободы, 4, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: e.a.dovgal@gmail.com

Вступ. Міжнародна торгівля відіграє важливу роль у глобальній економічній системі, опосередковуючи практично всі напрями міжнародного поділу праці, стимулюючи розвиток міжнародної спеціалізації і кооперації, виступаючи як сполучна ланка між національними економіками. В процесі зародження та становлення світового ринку товарів і послуг міжнародна торгівля набула роль ключового фактора економічного добробуту держави, сприяючи інтенсифікації відтворювального процесу, стимулюючи зростання промислового виробництва і, в кінцевому підсумку, підвищуючи рівень ефективності всієї економічної системи [4; 6].

У зв'язку з цим для будь-якої країни вкрай важливо підтримувати сприятливі умови розвитку зовнішньої торгівлі, запобігаючи виникненню можливих диспропорцій у структурі національного зовнішньоторговельного обороту нарівні з контролем ступеня можливого негативного впливу з боку циклічних коливань глобальної економічної системи.

За класифікацією Світового банку, українська економіка сьогодні належить до країн із доходом нижче середнього [12], а згідно з міжнародними рейтинговими агентствами Moody's, S & P і Fitch економіка України має ризиковий характер з високою часткою спекулятивних операцій [9–11].

Все це обумовлює актуальність дослідження міжнародного становища України, а також структури та динаміки її зовнішньої торгівлі.

Розвитку різних аспектів дослідження зовнішньої торгівлі України присвячені роботи багатьох вітчизняних авторів, проте досліджень із проблеми її залежності від впливу циклічності глобальної економічної системи все ще недостатньо, тому **метою** статті є дослідження структури та динаміки зовнішньої торгівлі України під впливом циклічності глобальної економічної системи.

Викладення основного матеріалу. Трансформація економічної системи України з кінця 1990-х рр. супроводжувалася такими негативними явищами, як незбалансованість структури економіки, нестабільність умов господарювання, спонтанність протікання макроекономічних процесів, відсутність ринкових інституцій та механізму саморегулювання економіки, а також розрізнений народногосподарський комплекс із відсутнім повним циклом виробництва товарів і послуг. Як наслідок, перетворення національної економіки України протягом усіх років становлення її незалежності носило проблемний характер.

Період становлення зовнішньої торгівлі України протягом 1991–1997 рр. супроводжувався скороченням промислового виробництва та внутрішнього споживання продукції виробничо-технічного та споживчого призначення, обмеженням доступу української продукції до тра-

диційних ринків збуту. Своєю чергою, висока енергоємність української промисловості і брак власних природних енергоресурсів пояснює виникнення критичної залежності України від їх імпорту. Під впливом зазначених факторів українські товаровиробники переорієнтувалися на випуск більш простої продукції з меншим ступенем обробки і, як наслідок, меншою доданою вартістю, яка була затребувана на ринках країн далекого зарубіжжя з мінімальним рівнем конкуренції.

Період падіння виробництва української промисловості тривав аж до 1998 р., коли національна валюта девальвувала майже в 2 рази і тим самим поліпшила ступінь конкурентоспроможності національної продукції на світових ринках, що призвело до появи профіциту поточного рахунку платіжного балансу протягом наступних семи років (рис. 1) [8]. У той же час за фінансовим рахунком спостерігався низький рівень припливу інвестиційного капіталу через відсутність довіри та несприятливі умови для зовнішніх інвесторів [5].

Починаючи з 2006 року в Україні спостерігається негативне сальдо торговельного балансу, яке спричинило дефіцит поточного рахунку. Лібералізація зовнішньоекономічних відносин з цього періоду стала підставою для формування економічної моделі, що базується на стимулюванні внутрішнього попиту та випереджаючого зростання імпорту [5]. Негативне сальдо торгового балансу в той час свідчило про низьку конкурентоспроможність експорторієнтованих галузей економіки України та високої залежності від товарного експорту. Одночасно з цим дефіцит зовнішньоторговельного балансу став покриватися за рахунок надходжень від фінансового рахунку і боргових запозичень приватного сектора.

Під час світової кризи 2008 р. проявилися і посилилися всі накопичені економічні дисбаланси структури національної економіки, що призвело до девальвації гривні і корекції поточного рахунку. У 2009 р дефіцит поточного рахунку скоротився до 1,5 % ВВП [1].

Відтік іноземного капіталу після світової фінансової кризи призвів до дефіциту фінансового рахунку, який покривався резервними активами та кредитами Міжнародного валютного фонду. Однак уже в 2010 р економічна ситуація стабілізувалася, що призвело до відновлення докризових тенденцій розвитку економіки України. Протягом 2010–2013 рр. Україна показувала високі темпи зростання дефіциту поточного рахунку, а до кінця 2013 р. він досяг 9 % від ВВП [1].

Фінансування дефіциту поточного рахунку відбувалось за рахунок національних резервів. Виснаження національних золотовалютних резервів на початку 2014 р. послужило підставою для переходу в Україні до системи гнучкого курсоутворення. Геополітичні умови послужили

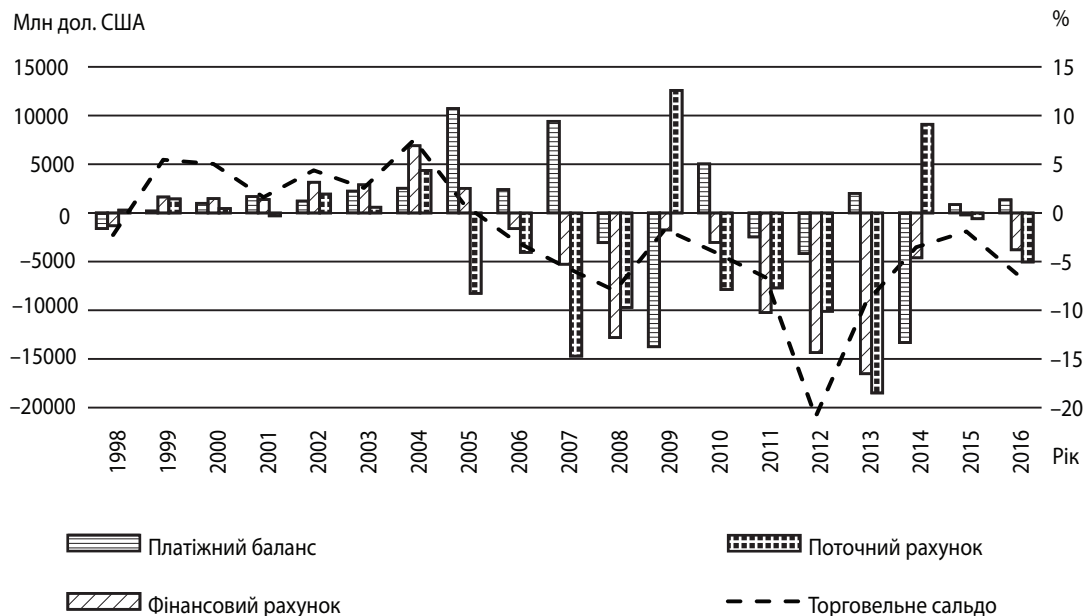

Рис. 1. Динаміка платіжного та торговельного балансів України, 1998–2016 рр., млн дол. США [8; 12]

причинами скорочення товарного експорту та зниження експорту туристичних послуг і в кінцевому підсумку негативно вплинули на зовнішньоторговельні зв'язки України. Всі ці перераховані фактори зумовили подальшу девальвацію курсу гривні в лютому 2015 р.

Динаміка платіжного балансу України та його складових частин свідчить про наявність істотних диспропор-

цій як у структурі національної економіки, так і в її зовнішній торгівлі. Ці диспропорції знайшли відображення в динаміці експорту та імпорту України за досліджуваний період (рис. 2).

Первинні ознаки незбалансованого економічного розвитку України спостерігаються в товарній структурі її зовнішньої торгівлі (рис. 3, 4).

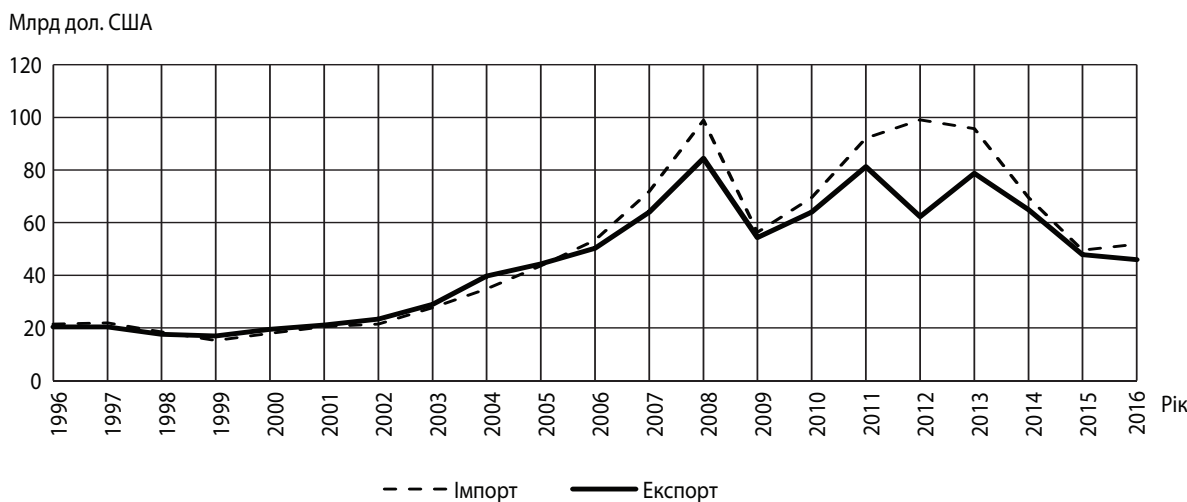

Рис. 2. Динаміка експорту та імпорту України, 1996–2016, млрд дол. США [12]

Найбільш яскравою характеристикою товарного експорту України є його сировинна спрямованість (близько 85 %) [1]. Так, станом на 2016 р. ключовими статтями українського експорту була продукція агропромислового комплексу та чорної металургії, які займали 42 % і 22 % у загальній структурі експорту відповідно. При цьому частка продукції агропромислового комплексу в загальній структурі експорту постійно зростає [1].

Що стосується товарного імпорту України, то тут традиційно домінують мінеральні ресурси (22 % в частці сукупного товарного імпорту станом на 2016 р.), що пояс-

нюється браком власних енергоресурсів для задоволення потреб національної промисловості. Слідом за ними йде продукція машинобудування та хімічної промисловості з часткою в 29 % і 14 % в сукупному товарному імпорті відповідно [1].

Щодо позитивної тенденції зниження частки мінеральних ресурсів у загальній структурі товарного імпорту (з 42 % у 2002 р. до 22 % у 2016 р.), то ми пов'язуємо це з падінням промислового виробництва, яке є ключовим споживачем мінеральних енергоресурсів. Так, частка хімічної промисловості в сукупному експорті впала з 6,43 %

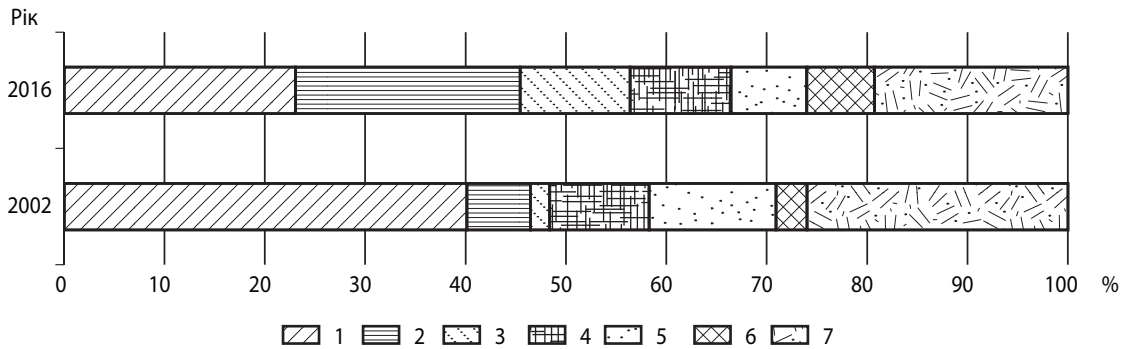

Рис. 3. Динаміка структури товарного експорту України, % [1]:

1 – недорогочінні метали, 2 – продукти рослинного походження, 3 – жири та олії, 4 – механічне обладнання, 5 – мінеральні продукти, 6 – готові харчові продукти, 7 – інше

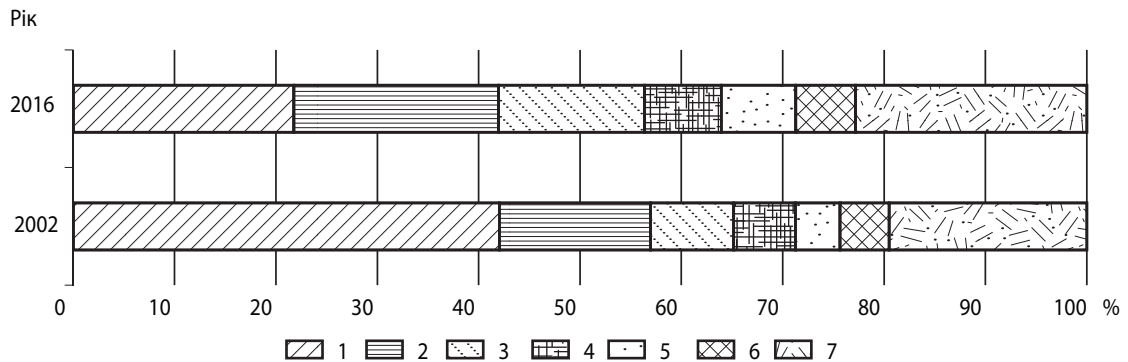

Рис. 4. Динаміка структури товарного імпорту України, % [1]:

1 – мінеральні продукти, 2 – механічне обладнання, 3 – продукція хімічної промисловості, 4 – транспортні засоби, 5 – полімерні матеріали, 6 – недорогочінні метали, 7 – інше

до 4,29 %, що відповідало зниженню обсягу експорту на 2,4 млрд дол. США. Частка машин і устаткування залишалася відносно стабільною протягом досліджуваного періоду, проте втрати галузі склали понад 40 % (3,6 млрд дол. США в 2006 р. проти 6,8 млрд дол. США у 2013 р., що говорить про відсутність ринків збуту продукції української промисловості, а також про низький рівень конкурентоспроможності цих галузей [1].

Протягом останніх 15 років спостерігалася посилення сировинного дисбалансу структури зовнішньоторговельного обороту України: підвищення частки сировинної продукції у структурі товарного експорту поряд зі збільшенням продукції з високою доданою вартістю у структурі товарного імпорту. Таким чином, зростання експорту продукції сільського господарства та харчової промисловості йшло на шкоду виробництву України товарів із високою доданою вартістю.

Разом зі зміною товарної структури товарообігу протягом досліджуваного періоду відбувалася зміна географії ринків збуту української продукції. В умовах геополітичної дезорієнтації протягом останніх двадцяти років змінився вектор стратегічного партнерства України (рис. 5). Так, частка країн Євросоюзу в сукупному товарообігу України збільшилася з 24,4 % у 1996 р. до 40,5 % у 2016 р., а частка країн США, своєю чергою, зменшилася з 57,5 % до 19,3 %.

Станом на 2016 р. Євросоюз як інтеграційне об'єднання можна вважати пріоритетним торговельним партнером України. Однак РФ, як і раніше, залишається основним тор-

говельним партнером України, хоча її частка в сукупному товарообігу скоротилася з 27,3 % у 2013 р. до 11,6 % у 2016 р. (табл. 1).

На частку перших п'яти основних торгових партнерів України припадає 39,1 % сукупного товарообігу, 27,4 % товарного експорту і 50 % товарного імпорту. Негативне сальдо торговельного балансу України, як з країнами ЄС, так і з країнами США, свідчить про низьку конкурентоспроможність вітчизняних товарів промислового виробництва. Позитивне сальдо торговельного балансу Україна зберігає лише з країнами Африки та Азії [1].

Зовнішня торгівля послугами України носить більш позитивний характер. Протягом 2008–2016 рр. по зовнішній торгівлі послугами Україна мала позитивне сальдо торгового балансу, яке забезпечувало від 4,2 до 7,9 млрд дол. валютних надходжень у країну [1]. Позитивний вплив зовнішньої торгівлі послугами на структуру торговельного балансу країни пояснюється вигідним географічним положенням України, через територію якої відбувається поставка енергоносіїв до країн центральної Європи. Так, транспортні послуги є ключовою галуззю сфери послуг України (рис. 6).

У структурі експорту послуг України в період 2008–2016 рр. активно зростала частка інформаційних послуг, абсолютний дохід від яких у 2016 р. склав 1,6 млрд дол. США [1].

Своєю чергою, динаміка імпорту послуг України носить досить диверсифікований характер (рис. 7). Ви-

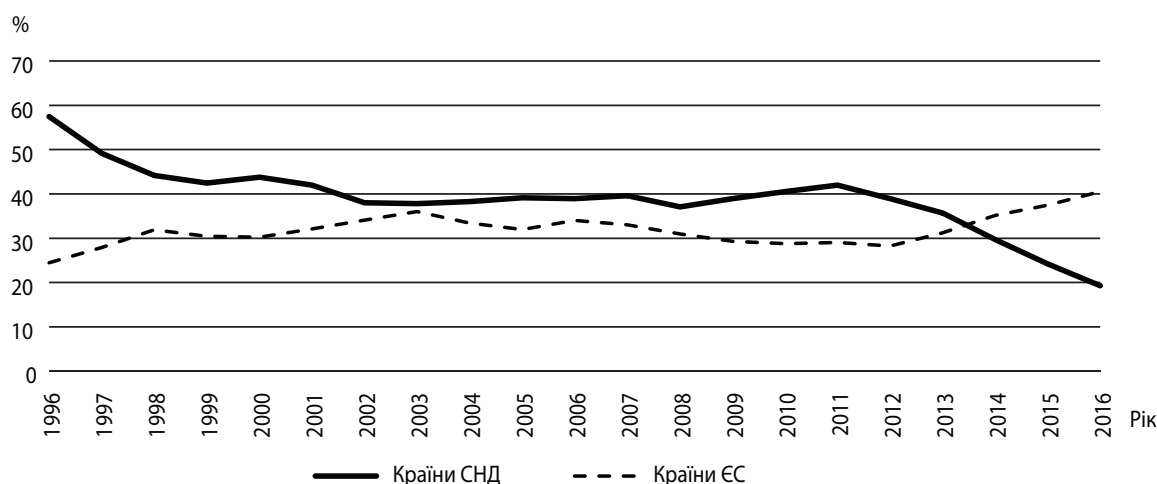

Рис. 5. Динаміка географічної структури товарного імпорту України, % [1]

Таблиця 1

Ключові торговельні партнери України, 2016 р., %, млн дол. США

№	Країна	Товарообіг	Експорт	Імпорт	Сальдо, млн дол. США
1	Російська Федерація	11,6 %	9,9 %	13,1 %	-1556,4
2	Китай	8,6 %	5,0 %	11,9 %	-2855,2
3	Німеччина	7,6 %	3,9 %	11,0 %	-2894,7
4	Польща	6,5 %	6,1 %	6,9 %	-493,3
5	Білорусь	4,9 %	2,5 %	7,1 %	-1874,6
6	Італія	4,3 %	5,3 %	3,5 %	571,3
7	Туреччина	4,2 %	5,6 %	2,8 %	950,5
8	Індія	3,2 %	5,2 %	1,2 %	1416,9
9	Єгипет	3,1 %	6,2 %	0,1 %	2217,8
10	США	2,8 %	1,2 %	4,3 %	-1261,3
11	Франція	2,6 %	1,2 %	3,9 %	-1076,8
12	Угорщина	2,5 %	2,9 %	2,0 %	251,1
13	Нідерланди	2,0 %	2,7 %	1,4 %	448,5
14	Іспанія	2,0 %	2,8 %	1,3 %	503,6
15	Чехія	1,6 %	1,5 %	1,7 %	-94,1
16	Румунія	1,5 %	2,0 %	1,0 %	336,2
17	Швейцарія	1,4 %	0,3 %	2,5 %	-877,9
18	Велика Британія	1,4 %	0,9 %	1,8 %	-391,5
19	Словаччина	1,2 %	1,3 %	1,1 %	36,5
20	Казахстан	1,1 %	1,1 %	1,1 %	-34,2
	Усього	73,9 %	67,7 %	79,7 %	-6677,5

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

значальними тенденціями розвитку українського імпорту послуг є зростаюча частка державних і урядових послуг у загальній структурі імпорту, а також скорочення частки фінансових послуг у період 2014–2016 рр.

Найбільші обсяги експорту послуг припадали на Російську Федерацію (32,8 %), США (7,2 %), Швейцарію (6,7 %), Німеччину (5,1 %), Велику Британію (4,9 %), Кіпр

(2,7 %), Польщу (2,5 %) та Об'єднані Арабські Емірати (2 %). Головними партнерами в імпорті послуг України у 2016 р. були США (14,5 %), Велика Британія (10,8 %), Російська Федерація (7,7 %), Кіпр (5,6 %), Німеччина (5 %), Туреччина (4,8 %), Швейцарія (4,4 %), Польща (2,8 %), Словаччина (2,2 %) і Китай (2 %) [2].

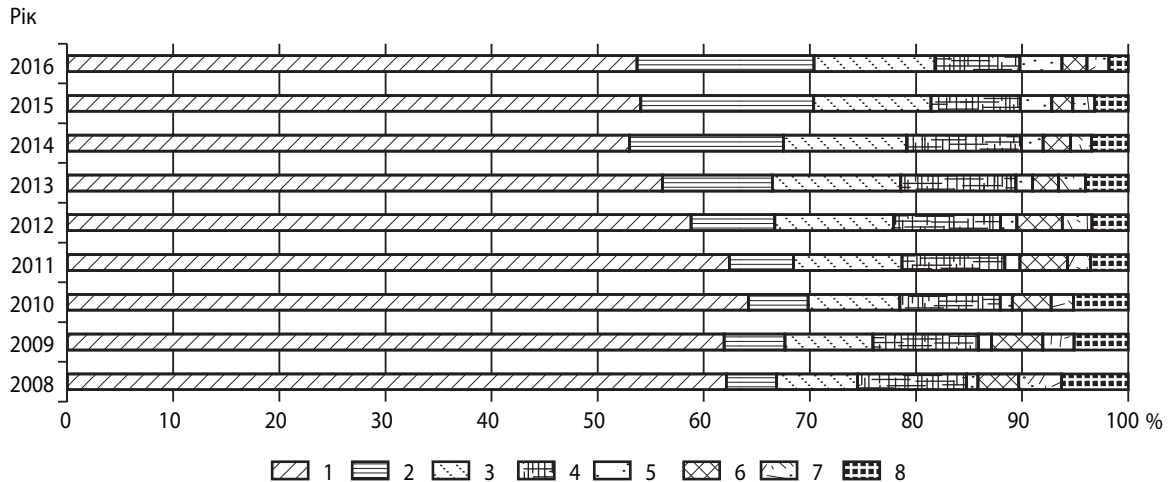

Рис. 6. Динаміка товарної структури експорту послуг України, % [1]:

1 – транспортні послуги, 2 – інформаційні послуги, 3 – переробка ресурсів, 4 – ділові послуги, 5 – будівництво, 6 – ремонт обладнання, 7 – послуги, пов'язані з подорожами, 8 – інше

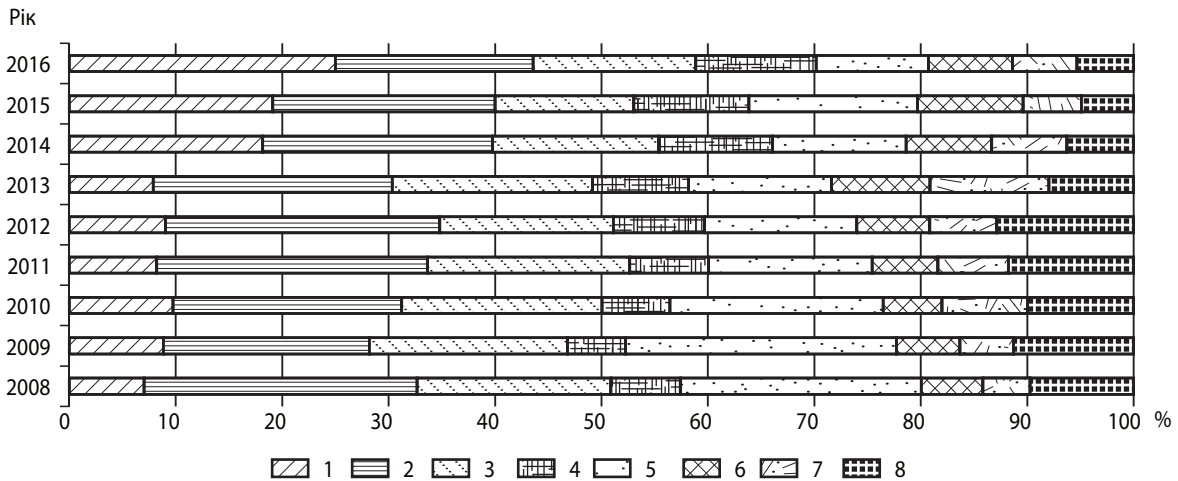

Рис. 7. Динаміка товарної структури імпорту послуг України, % [1]:

1 – державні та урядові послуги, 2 – транспортні послуги, 3 – ділові послуги, 4 – послуги, пов'язані з подорожами, 5 – фінансові послуги, 6 – інформаційні послуги, 7 – роялті, 8 – інше

Станом на 2016 року Україна не змогла подолати негативну тенденцію падіння торговельного товарообігу останніх трьох років: український експорт склав 45,97 млрд дол. США (-4 %), імпорт – 51,78 млрд дол. США (+ 4,4 %). Негативне сальдо торговельного балансу склало 5,81 млрд дол. США [1].

Примітним є той факт, що в міру падіння товарообігу українська економіка стає все більш залежною від зовнішньої торгівлі. Питома вага витрат на кінцеве споживання у ВВП неухильно знижується з 2013 р., в той час як внесок зовнішньої торгівлі зростає [1]. Якщо у 2013 р. зовнішній товарообіг становив 95 % від ВВП України, то у 2015 р. – вже 105 % [12].

Висновок. Таким чином, можна говорити про структурну кризу зовнішньої торгівлі України. Переважання у структурі виробництва України товарів первинного сектора економіки обумовлює відносно високу сезонну волатильність темпів економічного зростання [3]. Сировинна спрямованість українського експорту пояснює нестійкість економіки України щодо коливань

кон'юнктури на світових ринках. Як правило, сировинні ринки мають більш високий ступень волатильності, ніж ринки товарів із високою доданою вартістю, при цьому вплив негативних тенденцій на них позначається набагато сильніше, ніж вплив позитивних [7]. Критична залежність України від циклічних коливань глобальної економічної системи виявилася в 2009 р., коли несприятлива кон'юнктура світових цін на метали та сировинні товари призвела до різкого скорочення обсягів виробництва в національній економіці на 14,8 % (один з найгірших показників у світі) [12].

Можливими шляхами вирішення перерахованих проблем у національній економіці України є модернізація і реструктуризація промислового виробництва, зростання виробництва товарів для внутрішнього споживання, технологічне й організаційне оновлення основних засобів виробничих підприємств, а також переорієнтація промисловості України на виробництво товарів із більш високим ступенем обробки нарівні зі збільшенням частки високо-технологічної продукції в сукупному експорті [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Профицит внешней торговли Украины услугами в I полугодии вырос до 2,2 млрд долларов // РБК-УКРАЇНА. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/profitsit-vneshney-torgovli-ukrainy-uslugami-1471273349.html>
3. Ревякин Г. В. Характеристика экономики Украины и модель динамики её развития. *Бизнес Информ*. 2017. № 7. С. 50–57.
4. Світова економіка: підручник/за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 268 с.
5. Токарчук Т. Платёжный баланс как зеркало украинской экономики // Delo.ua. URL: https://delo.ua/ukraine/platezhnyj-balans-kak-zerkalo-ukrainskoj-ekonomiki-299568/?supdated_new=1507484812
6. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: колективна монографія/за ред. А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 316 с.
7. Устенко О. Почему «аграрная страна» часто синоним «бедная» // Бизнес Цензор. URL: https://biz.censor.net.ua/columns/3013948/pochemu_34agrarnaya_strana34_chasto_sinonim_34bednaya34
8. Минфин: финансовый портал. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/assets/>
9. FitchRatings. URL: <https://www.fitchratings.com/site/home>
10. Moody's. URL: <https://www.moody.com>
11. S&PGlobal. URL: https://www.standardandpoors.com/en_US/web/guest/home
12. WorldBank. URL: <https://www.worldbank.org>

REFERENCES

- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofits. sait. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- FitchRatings. <https://www.fitchratings.com/site/home>
- Minfin: finansovyy portal. <http://index.minfin.com.ua/index/assets/>
- Moody's. <https://www.moody.com>
- «Profitsit vneshney torgovli Ukrainy uslugami v I polugodii vyros do 2,2 mlrd dollarov» [The surplus of Ukraine's foreign trade services in the first half rose to \$ 2.2 billion]. RBK-UKRAINA. <https://www.rbc.ua/rus/news/profitsit-vneshney-torgovli-ukrainy-uslugami-1471273349.html>
- Revyakin, G. V. «Kharakteristika ekonomiki Ukrainy i model dinamiki eyo razvitiya» [Characteristics of Ukraine's economy and a model of the dynamics of its development]. *Biznes Inform*, no. 7 (2017): 50-57.
- Svitova ekonomika* [The world economy]. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, 2015.
- S&PGlobal. https://www.standardandpoors.com/en_US/web/guest/home
- Tokarchuk, T. «Platezhnyy balans kak zerkalo ukrainskoj ekonomiki» [The balance of payments as a mirror of the Ukrainian economy]. Delo. ua. https://delo.ua/ukraine/platezhnyj-balans-kak-zerkalo-ukrainskoj-ekonomiki-299568/?supdated_new=1507484812
- Transformatsiia mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn v epokhu hlobalizatsii* [Transformation of international economic relations in the era of globalization]. Kharkiv: KhNU im. V. N. Karazina, 2015.
- Ustenko, O. «Pochemu «agrarnaya strana» chasto sinonim «bednaya»» [Why «agricultural country» is often synonymous with «poor»]. *Biznes Tsenzor*. https://biz.censor.net.ua/columns/3013948/pochemu_34agrarnaya_strana34_chasto_sinonim_34bednaya34
- WorldBank. <https://www.worldbank.org>